

Στυλιανού Γ. Παπαδόπουλου

Ομότιμου Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής
του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Εκδόσεις Ουρανός

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Θεολογία και γλώσσα**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Στυλιανός Γ. Παπαδόπουλος
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γιώργος Τσίρης
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιώργος Ανδρεάδης
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Στυλιανός Γ. Παπαδόπουλος, 1998
© Εκδόσεις Ουρανός, Αθήνα 2014

Οι Εκδόσεις Ουρανός είναι κατοχυρωμένη επωνυμία
των Εκδόσεων ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 1988 (αυτοέκδοση)
Δεύτερη έκδοση: Εκδόσεις ΑΚΡΙΤΑΣ, Μάιος 2002 (αναθεωρημένη)
Τρίτη έκδοση: Εκδόσεις Ουρανός, 2014

ISBN 978-960-559-006-2

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΥΡΑΝΟΣ
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.ouranosbooks.gr
e-mail: info@ouranosbooks.gr

OURANOS BOOKS
Head office: 121, Tatoiu Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.ouranosbooks.gr
e-mail: info@ouranosbooks.gr

Στυλιανού Γ. Παπαδόπουλου

Ομότιμου Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής
του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Εκδόσεις Ουρανός

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ
ΤΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΠΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΥΡΑΝΟΣ

Ο Πάυλος των Εθνών, 2009
Ο Μακαριστός Ιάκωβος Τσαλίκης, 2014
Άγιος Μακάριος Κορίνθου, 2014
Ο Όσιος Πατάπιος, 2014

Περιεχόμενα

Εισαγωγικά	9
Το πώς της θεωρήσεως του Ευαγγελίου	17
α) Στον προτεσταντισμό	17
β) Στην Εκκλησία και την ορθόδοξη θεολογία	21
Μυθική η γλώσσα της Καινής Διαθήκης;	27
Η γνήσια απομύθευση οδηγεί στην αλήθεια;	33
Γιατί η αρχική ακαταληψία των Αποστόλων και η ασυνεννοησία μεταξύ ορθοδόξων και κακοδόξων; Η εμπειρία προηγείται της γλώσσας	43
Η γλώσσα δεν περικλείει την αλήθεια	49
Η (θεολογική) γλώσσα δεν αποκαλύπτεται, αλλά είναι έργο του ανθρώπου	57
Η γλώσσα δηλώνει το είναι (όχι τη φύση) της αλήθειας	61
Η θεολογική γλώσσα είναι «σημαντική» και «δηλωτική» (όχι περιεκτική)	67
Η θεολογική γλώσσα είναι συμβατική και όχι συμβολική και απόλυτη	71

Συμπεράσματα	78
Η συμβατικότητα της γλώσσας	
και οι συνέπειές της	81
Το σχετικό κύρος της συμβατικής γλώσσας	87
Το δυνατόν της θεολογίας	95
Η θεολογία είναι δυνατή, καθόσον η ψυχή	
γίνεται κάτοπτρο της αλήθειας	101
Νηπιασμός ερμηνευτών και άρνηση της θείας	
οικονομίας	107
Σε τι αφορά η θεολογία;	113
Θεολογία και δράση του Αγίου Πνεύματος	119
«Τάξις θεολογίας»: πορεία προοδευτική	127
Αύξηση και όχι βελτίωση	139
Εξέλιξη δόγματος;	145
Η έξοδος από τα νέα ρωμαιοκαθολικά	
«δόγματα»	147
«Παλαιό» και «νέο» – «Ανανεωτισμός»	155
Γιατί δεν είναι η θεολογία αποφατική	163
Αποτελεί η θεολογία εξελληνισμό	
του χριστιανισμού ή εκχριστιανισμό	
του ελληνισμού;	183
Σημειώσεις	189

Εισαγωγικά

Το θέμα θεολογία και γλώσσα βρίσκεται σήμερα στο κέντρο των αναζητήσεων. Οι βαθιές ανακατατάξεις στη θεολογία και πολύ περισσότερο στη φιλοσοφία και τη γλωσσολογία δημιούργησαν νέα πορίσματα θεωρήσεως του θέματος και προσέφεραν άγνωστες μέχρι τώρα μεθόδους προσεγγίσεώς του. Ιδιαίτερα η φιλοσοφία του υπαρξισμού, ο Structuralismus (δομισμός) και η αναλυτική φιλοσοφία (της γλώσσας), έγιναν απέραντο μεταλλείο, από το οποίο οι θεολόγοι αντλούν μέθοδο και τρόπους για να εξηγήσουν το φαινόμενο της θεολογίας στο παρελθόν. Και όλα αυτά με την ελπίδα ότι θα κατορθώσουν να ορίσουν το θεολογείν και σήμερα.

Πρέπει να τονίσουμε από την αρχή ότι το θέμα είναι πολύ δύσκολο, γιατί θεολογία και γλώσσα είναι ζώσα πραγματικότητα και δυναμική πορεία, που δεν υποτάσσεται σε μεθόδους. Ακόμη δεν μπορούμε να κατασκευάσουμε μεθόδους ερήμην της ζωής και να τις εφαρμό-

σουμε στη ζωή. Ούτε είναι πάντοτε αποτελεσματικό να εφαρμόσουμε μεθόδους της άλφα πνευματικής δραστηριότητας στη βήτα πνευματική δραστηριότητα.

Υπάρχει όμως κοινός παρονομαστής που διευκολύνει την έρευνα του θέματος. Είναι κυρίως: α) Η σιωπηρή συμφωνία ότι θεολογία ασκήθηκε πάντα με τη γλώσσα του πνευματικού περιβάλλοντος κάθε εποχής. Και αυτό είναι αυτονόητο, εφόσον η αλήθεια καθεαυτή, από μόνη της, δεν έχει γλώσσα. Η θεία πραγματικότητα, δηλαδή ο Τριαδικός Θεός, αποκαλυπτόμενος και δρώντας στον κόσμο, δεν αποκαλύπτει και γλώσσα (μολονότι αποκαλύπτεται με γλώσσα). Αυτήν τη βρίσκει ο άνθρωπος για να δηλώσει την εντός του αποκάλυψη και δράση του Θεού, όπως θα εξηγήσουμε πιο κάτω. β) Η γλώσσα της θεολογίας υπήρξε κυρίως η γλώσσα του ελληνικού πνεύματος, το οποίο άλλωστε είχε αποκτήσει παγκοσμιότητα. Πλην εξαιρέσεων, η θεολογική διεργασία από τον Β' αιώνα και μετά συντελέστηκε στα πλαίσια κυρίως της ελληνικής σκέψης, ακόμη και όταν οι θεολόγοι ήσαν δυτικοί ή έγραφαν στη λατινική. Το γεγονός έχει τεράστια σημασία, διότι ο ελληνισμός είχε υψώσει τη γλώσσα –με απόλυτη συνείδηση του εγχειρήματός του– σε μοναδικό όργανο σκέψης, όταν ακόμη, πλην εξαιρέσεων μικρής σχετικά σημασίας, οι λαοί είχαν γλώσσα μόνο για τις καθημερινές βιοτικές ανάγκες. Η ελληνική σκέψη όμως –άρα και η γλώσσα της– δεν έκλεισε τον κύκλο της ζωής. Επέζησε κι επιζεί μέχρι σήμερα, γιατί από τους νεότερους χρόνους και μετά έχουμε φυσικά

νεότερες φιλοσοφικές κινήσεις, αλλ' αυτές είναι αποτέλεσμα πολλαπλών γονιμοποιήσεων της ελληνικής σκέψης με νέα στοιχεία, κάτι που, τουλάχιστον, δε σημαίνει λήθη της ελληνικής φιλοσοφικής γλώσσας. γ) Το αυξημένο ενδιαφέρον της σύγχρονης φιλοσοφίας για το φαινόμενο και τη σημασία της γλώσσας την οποία, φυσικά, χρησιμοποιεί και η θεολογία. Από τις αρχές του αιώνα οι G. E. Moore και Bertrand Russell έστρεψαν το ενδιαφέρον της φιλοσοφίας στην ανάλυση της γλώσσας, κάτι που ως προσπάθεια βλέπουμε στον Πλάτωνα (Ευθύφρων, Παρμενίδης κ.ά.) και τον Αριστοτέλη. Ο Ludwig Wittgenstein (†1951) έπειτα θεμελίωσε κι επέβαλε γενικότερα την αναλυτική φιλοσοφία, δημιουργώντας νέα ισχυρότατη ροπή. Η στροφή του υπαρκτιστή M. Heidegger προς την ανάλυση της γλώσσας, με τα έργα του *Hölderlin und das Wesen der Dichtung* (1936) και *Unterwegs zur Sprache* (1959), καθώς και το φιλοσοφικοαναλυτικό έργο *Wahrheit und Methode, Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik* (1960) του H.-G. Gadamer, αναζωπύρωσαν κι έθρεψαν το ενδιαφέρον των δυτικών, και δη των προτεσταντών, ερμηνευτών για τη γλώσσα-λόγο. Παράλληλα το ενδιαφέρον των ερμηνευτών δέχτηκε ώθηση και στοιχεία από τον γαλλικό Structuralismus (δομισμός), όπως τον εφήρμοξε στη φιλοσοφία ο M. Foucault και στην εθνολογία ο C. Lévi-Strauss.

Όλ' αυτά προϋποθέτουν ότι η φιλοσοφία γνώρισε τεράστιους κλονισμούς από τις αρχές του αιώνα, ενώ

συνειδητοποίησε αδιέξοδα και βαβυλωνία ορολογίας.

Όταν η κατάσταση αυτή κορυφώθηκε και η σύγχυση με την απογοήτευση κυριάρχησαν, η φιλοσοφία πολύ ορθά εστράφη εις τα οπίσω, κάτι που δε συντελέστηκε φυσικά ερήμην των κοινωνιολογικών αναζητήσεων και των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών τάσεων. Δοκίμασε λοιπόν η φιλοσοφία να εισέλθει στον εαυτό της, να ανακαλύψει τη διαδικασία της γενέσεώς της, δηλ. της γλώσσας της ειδικά και της γλώσσας γενικά.

Έγινε λοιπόν η φιλοσοφία *γλωσσική φιλοσοφία ή φιλοσοφία της γλώσσας με κυρίαρχο τον αναλυτικό και ερμηνευτικό χαρακτήρα*. Αναλύει κι ερμηνεύει τη δομή, τη φράση, τη διατύπωση, τη λέξη, τον όρο, το λόγο, στον οποίο κι εγκλωβίζεται, εγκλείεται, αυτοπεριορίζεται. Στόχος της είναι η διακρίβωση και σημασιοδότηση των σημαντικοτήτων, του γλωσσικού γεγονότος ή του γλωσσικού συμβάντος (Sprachgeschehen), του σημαίνοντος και σημαινόμενου (significant ή signifiant και signifié), της δομής ή δομών, που υπόκεινται σε μια διατύπωση. Έτσι θ' αποκτούσε βεβαιότητα για τη γνώση και θα βοηθούσε αποφασιστικότερα στην αυτοσυνειδησία του ανθρώπου και τη διακρίβωση των δυνατοτήτων του.

Αν πράγματι η φιλοσοφία ή, καλύτερα, τα φιλοσοφικά αυτά κινήματα πέτυχαν ή όχι τον τελικό τούτο σκοπό, δεν το συζητώ εδώ. Είναι όμως βέβαιο, πως με αυτά ο άνθρωπος πλουτίστηκε σημαντικά, η σημασία της αναλυτικής μεθόδου στη φιλοσοφική σκέψη τονίστη-

κε πολύ και τα όρια του ανθρώπου συνειδητοποιήθηκαν περισσότερο.

Η σύντομη αναφορά στην αναλυτική φιλοσοφία, στον υπαρξισμό του Heidegger, και δη στη δεύτερη (την αναλυτική) εποχή του και στον Structuralismus, έγινε, διότι με αυτά συνδέεται άμεσα ή έμμεσα η δυτική ερμηνευτική και ιδιαίτερα η προτεσταντική. Έτσι π.χ. το πολυσυζητημένο πρόγραμμα απομυθεύσεως του R. Bultmann έχει άμεση εξάρτηση από τη φιλοσοφία του Heidegger. Και η τελευταία τάση της προτεσταντικής ερμηνευτικής, που είναι γνωστή ως «νέα ερμηνευτική», εκπροσωπείται από τους G. Ebeling και E. Fuchs, που επιχείρησαν (ιδίως ο δεύτερος) να εφαρμόσουν αυστηρά την αναλυτική μέθοδο του J. A. Austin, συνεχιστή του Wittgenstein. Το παράδειγμα του Fuchs δεν το ακολουθούν όλοι οι ερμηνευτές, όπως δεν εφαρμόζουν όλοι και την απομύθευση (Entmythologisierung) του R. Bultmann. Ερμηνευτές, ακόμα και φιλόσοφοι (π.χ. O. Cullmann και K. Jaspers), απορρίπτουν την απομύθευση, αλλά παρά ταύτα όλοι λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους τις αναλύσεις της και τα συμπεράσματα των παραπάνω φιλοσοφικών προσπαθειών.

Η όλη αυτή κίνηση δείχνει καθαρά ότι σήμερα οι θεολόγοι προσπαθούν να θεολογήσουν και με τη σύγχρονη φιλοσοφική πραγματικότητα, όπως παλαιά οι θεολόγοι εργάζονταν με την παρουσία της φιλοσοφίας και του πνευματικού γενικά κλίματος της εποχής τους. Παρατηρούμε όμως ότι στην Εκκλησία οι θεολόγοι, που και τις

φιλοσοφικές διεργασίες παρακολουθούσαν και το «αρχή σοφίας ονομάτων επίσκεψις» εφήρμοζαν, αισθάνονταν κυρίως θεολόγοι όσο προσπαθούσαν να λύσουν μεγάλα προβλήματα σχετικά με τον Θεό και τον άνθρωπο, ακόμη και αν αυτό γινόταν μέσω της «εξηγήσεως» των βιβλικών κειμένων. Και το έργο τους το ονόμαζαν γενικά θεολογία. Το έργο τους το ονόμαζαν ενίοτε και φιλοσοφία, στους Γ' -Ε' αιώνες. Αλλά τον όρο φιλοσοφία τον ταυτίζουν στις περιπτώσεις αυτές με τον όρο θεολογία. Σήμερα, όμως, με τη σχεδόν απόλυτη κυριαρχία της αναλύσεως και της ερμηνείας, η δυτική θεολογική σκέψη έγινε κυρίως ερμηνευτική και αναλυτική. Το κυρίαρχο στοιχείο είναι η ερμηνεία και η ερμηνευτική, τουλάχιστον για την πλειονότητα των προτεσταντών καθηγητών και για σημαντικό μέρος των ρωμαιοκαθολικών βιβλικών. Εάν μάλιστα σκεφτεί κανείς ότι όλοι ανεξαιρέτως δείχνουν ενδιαφέρον για την υπαρξιακή ερμηνεία και «το νόημα της Γραφής», τότε αντιλαμβάνεται γιατί όλοι κατανοούν το έργο τους κυρίως ως ανάλυση κι ερμηνεία, με αποτέλεσμα να μιλούν για ερμηνευτική ή επανερμηνεία της ερμηνείας (της Γραφής).

Κι ενώ με τις τάσεις αυτές η έρευνα πλουτίστηκε σημαντικά, θετικά και αρνητικά, παραμένει το ερώτημα: γιατί εκεί να κυριαρχεί η ερμηνευτική και εδώ, στην Εκκλησία, η θεολογία; η θεολογία που φυσικά χρειάζεται την ερμηνεία και την ανάλυση, αλλά που αυτή η θεολογία αποτελεί το κυρίαρχο μέλημα, την κορυφαία μέριμνα. Πώς δικαιολογούνται οι σημαντικά αντίθετες

κατευθύνσεις. Το ερώτημα είναι οξύ και πολυσήμαντο, διότι αφορά στην εσώτατη πνευματική ζωή του χριστιανού και δη στην εσώτατη σχέση του ανθρώπου με την αλήθεια, όπως θα δούμε πιο κάτω. Δεν πρόκειται για σχολαστική προβληματική και φιλολογική διαφορά.

Η προσέγγιση του ερωτήματος απαιτεί πολλές προϋποθέσεις και η διακρίβωση των διαφοροποιητικών στοιχείων αποκαλύπτει αλυσίδα ολόκληρη συνεπειών. Γι' αυτό χρειάζεται και χρόνος και χώρος πολύς, ώστε η θεώρηση να είναι όσο γίνεται ευρύτερη και πληρέστερη. Εδώ αναγκαστικά θα συμπτύξω, θα περιοριστώ μόνο στο απαραίτητο. Προκαταβολικά, μάλιστα, σημειώνουμε ότι οι θεμελιώδεις διαφοροποιητικοί παράγοντες είναι:

- A) το πώς της θεωρήσεως του Ευαγγελίου,
- B) το γεγονός της εμπειρίας της αλήθειας και
- Γ) το πώς της θεωρήσεως της γλώσσας, που για μας είναι συμβατική.

Το πώς της θεωρήσεως του Ευαγγελίου

Η πρώτη θεμελιώδης διαφορά, που οδηγεί ή στη θεολογία ή στην ερμηνεία, είναι ο τρόπος με τον οποίο θεωρεί κανείς το Ευαγγέλιο. Τι είναι το Ευαγγέλιο στην Εκκλησία για τον κάθε πιστό; Τι είναι το Ευαγγέλιο για τον ερμηνευτή προτεστάντη; Εκκίνηση αυτονόητα απλή, γενικά αποδεκτή, που όμως κρύβει το σκάνδαλο των διαφορετικών δρόμων.

α. Στον προτεσταντισμό. Για τον προτεστάντη ερμηνευτή το Ευαγγέλιο,* γενικά, συνιστά την αποκάλυψη του λόγου (με μικρό λ) του Θεού. Είναι μήνυμα-λόγος-εντολή. Όπως πριν στην Παλαιά Διαθήκη είχαμε λόγο του Θεού, μιλούσε ο Θεός, έτσι και τώρα ο Θεός διά του Λόγου του εκφέρει λόγο-μήνυμα για τη σωτηρία

---

* Εδώ δεν είναι δυνατό να μιλήσουμε για το πρόβλημα της διακρίσεως στα ευαγγελικά και τα καινοδιαθηκικά κείμενα «ιστορικού Ιησού», «κηρύγματος του Ιησού» (προς της αναστάσεως) και «κηρύγματος μαρτυρίας της Εκκλησίας».

του ανθρώπου. Φυσικά, στο Ευαγγέλιο ο λόγος-μήνυμα είναι αυθεντικός, πλήρης, γνήσιος. Αυτόν το λόγο του Λόγου, του Κυρίου, καλείται να δεχτεί και να κηρύξει κάθε χριστιανός. Κήρυξη, ανακοίνωση, πληροφόρηση του λόγου και τοποθέτηση θετική έναντί του αποτελεί το μέλημα, τη φροντίδα.

Ο λόγος λοιπόν είναι το παν και από μας εξαρτάται να τον κατανοήσουμε-ερμηνεύσουμε υπαρξιακά, με τα δεδομένα του subjektivismus, με τη συνηθισμένη αρχή της αναζητήσεως του νοήματος του λόγου, ή με τις πιο προχωρημένες φιλοσοφικοερμηνευτικές μεθόδους. Στην ύστερη φιλοσοφία του M. Heidegger η γλώσσα αποκτά οντολογία και προηγείται του είναι, το οποίο μάλιστα η γλώσσα έχει την επάρκεια να το εκφράσει.¹ Γι' αυτό και ουσιαστικά η ύπαρξη (ο άνθρωπος) δεν εκφράζεται με τη γλώσσα, αλλά η γλώσσα μιλάει για την ύπαρξη.² Έτσι το παν εγκλωβίζεται στη γλώσσα, περιέχεται και τελικά ορίζεται από τη γλώσσα, που είναι κυριολεκτικά η αποκάλυψη και ο φορέας του είναι.³ Γι' αυτό η υπόσταση του ανθρώπου, διότι με τη γλώσσα εξέρχεται της λήθης, είναι γλωσσική ή αποτελεί γλωσσικότητα.

Ένα βήμα περισσότερο κάνει ο H.-G. Gadamer, μαθητής του Heidegger. Ταυτίζεται το είναι με τη γλώσσα, εφόσον το πρώτο κατανοείται και άρα γίνεται λόγος. Το κατανοούμενο είναι αποτελεί γλώσσα⁴ και φυσικά ό,τι δε νοείται δεν είναι πραγματικότητα.

Από άλλη κατεύθυνση ξεκινώντας ο ερμηνευτής E.

Fuchs, και γνωρίζοντας τους παραπάνω φιλοσόφους, εξαρτά την αλήθεια από τη γλώσσα και αναγνωρίζει την πραγματικότητα – είναι, όταν και όσο αυτή γίνεται γλώσσα-λόγος: «Erst in der Sprache erscheint die Wahrheit der Wirklichkeit. Wirklichkeit ist nur Wirklichkeit in der Sprache». ⁵

Δεν έχει καμία δυσκολία να ταυτίσει την πραγματικότητα – είναι με ό,τι λέει η γλώσσα-λόγος: «Die Wirklichkeit ist das Gesprochene der Sprache». ⁶ Και συνεπώς, ταυτίζει, όπως και ο G. Ebeling, το λόγο του Θεού με την αυθεντική γλώσσα. Αποτέλεσμα είναι να ορίζει το γεγονός της σωτηρίας (Heilsereignis) ως γλωσσικό γεγονός (Sprachereignis) ⁷ και τη συνάντηση με τον Θεό επίσης ως γλωσσικό γεγονός, ενώ εξαρτά την αυθεντικότητα του ανθρώπου από τη γλώσσα-λόγο.

Ο λόγος ουσιαστικά μας δίνει (λέει) παν ό,τι υπάρχει· και ό,τι θα πετύχουμε, θα το πετύχουμε μέσω αυτού. Έχουμε δηλαδή εδώ έναν γλωσσομονισμό ή λογομονισμό με όλες τις συνέπειές του.

Στον ρωμαιοκαθολικό χώρο πολύ συχνά συναντάμε ανάλογες τάσεις και εκτιμήσεις. Π.χ. ο J. P. de Rudder, που ερευνά με την αναλυτική μέθοδο σε συνδυασμό με την υπαρξιακή θεώρηση του ανθρώπου, θεωρεί τη γλώσσα (λόγο-ομιλείν) αποκάλυψη του είναι. Το είναι και η πραγματικότητα αποβαίνουν στον κόσμο γλώσσα: «Zunächst ist unser Sprechen Seinsoffenbarung. Sein und Wirklichkeit werden in einer menschlichen Welt zu Sprache. Durch Sprache wird die Wirklichkeit geistig

erkennbar durch Sprache wird die Welt in die Gegenwart gesetzt und ausgesagt».⁸

Όλα και όλοι οδηγούν στην απολυτοποίηση της γλώσσας, στην οποία προσγράφουν οντότητα με όλες τις συνέπειες. Ο λόγος λοιπόν του Ευαγγελίου περικλείει και ορίζει το είναι της αλήθειας και συχνά ταυτίζεται με αυτήν. Έτσι εξηγείται θαυμάσια γιατί στον δυτικό χώρο κυριαρχεί ερμηνεία κι ερμηνευτική του Ευαγγελίου. Θα ήταν ασυνέπεια με τέτοια δεδομένα να μην κατανοούσαν οι θεολόγοι αυτοί το έργο τους κυρίως ως ερμηνευτικό. Ο λόγος κατανοείται και αποδίδεται μόνο με ερμηνεία. Και όταν ο λόγος μπορεί να περικλείσει την αλήθεια-πραγματικότητα, η ερμηνεία προσλαμβάνει απόλυτο χαρακτήρα, γίνεται το υψηλότερο λειτούργημα.

Εδώ βέβαια πρέπει να κάνουμε μια παρέκβαση. Και αυτό για να τονίσουμε ότι οι ερμηνευτές, οι πιο νεωτεριστές από αυτούς, αυτοί που προχώρησαν και προχωρούν σε «νέες» θεωρήσεις, δεν άρχισαν ως ερμηνευτές. Όλοι ξεκίνησαν με την a priori αποδοχή μιας φιλοσοφικής μεθόδου και με προσωπική, δική τους εκτίμηση του γεγονότος του Ευαγγελίου ή του προσώπου και του έργου του Χριστού. Έτσι, στο αρχικό σημείο εκκινήσεώς τους, υπήρξαν φιλόσοφοι ή θεολόγοι που, για να δικαιώσουν τις αφετηριακές αρχές τους (ή διότι είχαν τις αφετηριακές αυτές αρχές), άσκησαν το είδος αυτό ερμηνείας ή αναλύσεως και κατανοήσεως του Ευαγγελίου. Φοβούμεθα δηλαδή τελικά ότι εδώ η ερμηνεία, παρά την

αντίθεση εντύπωση, αποβαίνει επιφαινόμενο, που συνειδητά ή ασυνείδητα καλύπτει φιλοσοφικά ή θεολογικά κίνητρα και προϋποθέσεις.

Ο ευαγγελικός λόγος, το σημειώσαμε ήδη, αντιμετωπίζεται και διαφορετικά. Οι βελτιωτές και προπαντός οι αρνητές (π.χ. O. Cullmann, J. Jeremias, K. Jaspers) της απομυθύσεως δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον «ιστορικό Ιησού», για τα καινοδιαθηκικά γεγονότα καθαυτά, για τη δράση του Κυρίου κ.λπ., δεδομένα που και τυπικά υπερβαίνουν τα όρια της γλώσσας. Και αυτοί όμως οι ερευνητές πάλι με τη γλώσσα τα προσεγγίζουν και τα ορίζουν, είτε δεχτούν την ανάγκη και νομιμότητα της μυθικής γλώσσας, είτε θεωρήσουν τη γλώσσα ως σύμβολο της πραγματικότητας, είτε την κατανοήσουν ως ενδεικτικά σημεία ή αριθμούς, *chiffren*.⁹

Ο *Strukturalismus* (δομισμός) απομυθοποιεί και αυτός τη γλώσσα με την έννοια ότι μέτρο του για την αναζήτηση δομών, που βρίσκονται πίσω από μια βιβλική γλωσσική διατύπωση, αποτελεί πάλι η γλώσσα. Και η διαπίστωση προϋποκειμένης δομής δεν μπορεί να είναι παρά γλωσσική.

β. Στην Εκκλησία και την ορθόδοξη θεολογία. Το Ευαγγέλιο τώρα στη ζωή της Εκκλησίας και της ορθόδοξης θεολογίας είναι πρώτιστα η εξαγγελία, χαρμόσυνο άγγελμα, της σωτηρίας των αμαρτωλών διά του προσώπου του Χριστού. Ο απόστολος Πέτρος καυχάται ότι στους ακροατές του δε μετέφερε λόγους, δεν τους έμαθε

λόγια, αλλά την «δύναμιν καί τήν παρουσίαν» του Χριστού (Β΄ Πέτρου 1, 16), δηλ. το μυστήριο του Χριστού. Και ο Θεοφόρος Ιγνάτιος, λίγα χρόνια μετά, υπογραμμίζει ότι το «εξάαιρετον», το κύριο, του Ευαγγελίου, είναι η «παρουσία»¹⁰ του Χριστού ως ιστορικού θείου προσώπου. Το Ευαγγέλιο είναι ακριβέστερα η καταγραφή του γεγονότος της ενανθρωπήσεως, του έργου, του πάθους και της αναστάσεως του Υιού του Θεού «επί Ποντίου Πιλάτου». Το γεγονός του Χριστού είναι απείρως περισσότερο από εξαγγελία λόγου-μηνύματος, αφού ο Χριστός ζήτησε όχι απλώς να πιστέψουμε (κάτι που και τα δαιμόνια το κάνουν), αλλά να γίνουμε όπως αυτός. Στη Μεταμόρφωσή Του οι μαθητές έγιναν κάτι άλλο, δηλ. τους ικάνωσε να δουν τη θεία δόξα.¹¹ Ο Κύριος μεταμόρφωσε τον άνθρωπο, τον έκανε κάτι άλλο, που σημαίνει τον ικάνωσε να μετάσχει, να λάβει μέρος, σε πραγματική κατάσταση, την οποία πριν δεν μπορούσε ο άνθρωπος ούτε να διανοηθεί και ας είχε ήδη ακούσει τους λόγους του Κυρίου.

Ο Χριστός εμφανίζεται ως ο διδάσκαλος που κηρύσσει, αλλά κηρύσσει τον εαυτό Του, με την έννοια ότι καλεί τον άνθρωπο να μετάσχει στον εαυτό Του (Χριστό). Η κορύφωση του λόγου Του είναι «ἐγώ εἰμί ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή».¹² Η αλήθεια όμως δεν είναι κάποια ιδέα, είναι η θεία πραγματικότητα στο θεανθρώπινο πρόσωπο του Χριστού, όπου ο ίδιος ο Χριστός προσφέρει και σκανδαλωδώς καλεί: «λάβετε φάγετε· τούτο ἔστι τό σῶμα μου [...] πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τούτο γάρ

ἐστί τό αἷμα μου». ¹³ Και ο Παύλος μόνο διότι τράφηκε με το σώμα και το αίμα του Κυρίου μπορούσε να πει «ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοί Χριστός». ¹⁴ Το «εσθιόμενον» είναι η θεωθείσα ανθρώπινη φύση, είναι η πραγματικότητα που μεταστοιχειώνει τον πιστό σε Εκκλησία. Οι λόγοι και το κήρυγμα του Κυρίου αποκτούν νόημα ως υπογράμμιση του μυστηρίου αυτού της μετοχής και μεταστοιχειώσεως, είναι δηλαδή προσκλητήριοι λόγοι, είναι από μια άποψη προσκλητήρια γάμου και όχι ο γάμος. Δε χρειάζεται πολλή έρευνα για να διαπιστώσει κανείς ότι η προτεσταντική ερμηνευτική ασχολείται κυρίως με το προσκλητήριο του γάμου, απορροφάται από το λόγο-προσκλητήριο, και της διαφεύγει το μυστήριο του γάμου, η μετοχή δηλαδή στον Χριστό.

Επομένως η αρχέγονη Εκκλησία κατέγραψε το Ευαγγέλιο για να μετάσχουμε στον Χριστό και να μεταστοιχειωθούμε σε χριστούς, για να ζούμε εν Χριστώ και ο Χριστός εν ημίν, για να αποκτήσουμε τις εμπειρίες που, φέρ' ειπείν, είχε ο Παύλος. Και τότε μόνο θα μεταστοιχειώνεται και ο κόσμος. Μόνο με προϋπόθεση τη μετοχή στην αλήθεια πραγματώνονται οι μακαρισμοί του Κυρίου, ώστε ο κόσμος να ζει με ειρήνη και να πορεύεται με δικαιοσύνη.

Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι ο απόστολος Παύλος είπε για τον Χριστό πέρα (όχι αντίθετα) από τους λόγους, που ο ίδιος ο Χριστός είπε για τον εαυτό Του και από όσα οι Ευαγγελιστές έγραψαν για τον Χριστό. Η μόνη οδός, για να λεχθεί κάτι γνήσιο και ορθό πέρα

από τους ευαγγελικούς λόγους και πάνω φυσικά από τις ανθρώπινες νοητικές δυνάμεις, είναι η προσωπική μετοχή στον Χριστό, στην αλήθεια δηλαδή. Αφού δέχτηκε-αποδέχτηκε το προσκλητήριο για το γάμο έλαβε προσωπικά μέρος στο γάμο (στο μυστήριο Χριστός). Η διπλή διαβεβαίωση του Παύλου «ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοὶ Χριστός»¹⁵ και «δοκῶ δέ κάγώ πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν»¹⁶ δείχνει ότι το παν είναι η μετοχή-βίωση στον Χριστό και ότι έτσι μόνο (βιώνοντας την αλήθεια) μπορεί κανείς να μιλήσει για την αλήθεια.

Εντυπωσιακή σχετικά είναι και η περίπτωση του Θεοφόρου Ιγνατίου, που αναγκάστηκε να τονίσει τη σχέση του ευαγγελικού λόγου με την αλήθεια γενικά και τον Χριστό ειδικά. Ο ιερός άνδρας έγραψε δέκα περίπου χρόνια μετά το τελευταίο καινοδιαθηκικό κείμενο. Βεβαιώνει ότι η θεολογία του, οι λύσεις που έδινε στα προβλήματα των τοπικών Εκκλησιών, οφείλονταν στο ότι «τό πνεῦμα ἐκήρυσσεν»¹⁷ εντός του και ότι θα ξαναγράψει για άλλο θέμα στους Εφεσίους, θα θεολογήσει πάλι, μόνο «ἐάν ὁ Κύριός μοι ἀποκαλύψη τι».¹⁸ Και όταν θεολογώντας με την παραπάνω προϋπόθεση έλεγε πράγματα και λόγους που δεν υπήρχαν στα «αρχαία», δηλαδή στο Ευαγγέλιο (είναι ο πρώτος που ονόμασε τα ευαγγελικά κείμενα Ευαγγέλιον), οι παραδοσιοκράτες και λάτρεις του βιβλικού γράμματος διαμαρτυρήθηκαν και του απήντησαν ότι, αν δε βρούμε στη Γραφή όσα μας λες δεν τα πιστεύουμε.¹⁹ Ο λόγος, η γλώσσα του Ευαγγελίου ήταν για τους αντιπάλους του Ιγνατίου απόλυτο

μέτρο. Δέχονταν μόνο αυτό που έλεγε ο βιβλικός λόγος. Και ο Ιγνάτιος ήταν δύσκολο να τους πείσει ότι μπορεί να μιλάει για την αλήθεια πέρα (και όχι αντίθετα) από του βιβλικούς λόγους αλλά σύμφωνα με αυτούς. Τους είπε όμως κάτι αποκαλυπτικό για το θεολογείν, που δείχνει ότι βρισκόταν στο κλίμα και το πνεύμα του Παύλου. Τους είπε δηλαδή ότι γι' αυτόν Ευαγγέλιο, που οι αντίπαλοι το καταλάβαιναν ως λόγους περιοριστικούς μόνο, είναι ο ίδιος ο Χριστός και όλο το έργο του: «ἐμοί δέ ἀρχεῖα (Ευαγγέλιον) ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός, τὰ ἄθικτα ἀρχεῖα ὁ σταυρός αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ καὶ ἡ πίστις ἢ δι' αὐτοῦ».²⁰ Αποδεχόμενος ο Ιγνάτιος τους ευαγγελικούς λόγους ως προσκλητήριο στο μυστήριο του Χριστού, ζούσε τον Χριστό, την αλήθεια, και όσα έγραφε για τον Χριστό, μολονότι δεν τα έβρισκε κανείς στο Ευαγγέλιο, ήσαν γνήσια δήλωση της αλήθειας και σύμφωνα με τους ευαγγελικούς λόγους. Έτσι ζώντας και θεολογώντας ο Ιγνάτιος θεωρούσε πολύ αληθινή και βιβλική τη θεολογία του, που υιοθέτησε η Εκκλησία και την έκανε ζωή της. Όλα λοιπόν εξαρτώνται από το τι κυρίως είναι το Ευαγγέλιο. Και το «ἐξαιρετόν» του Ευαγγελίου για τον Ιγνάτιο (καθώς και για τον Παύλο) είναι η «παρουσία τοῦ Σωτῆρος Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τό πάθος αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνάστασις».²¹

Και για να συνοψίσουμε: Το Ευαγγέλιο στη σύγχρονη δυτική ερμηνευτική είναι πρώτιστα λόγος. Το Ευαγγέλιο στην ορθόδοξη Εκκλησία είναι πρώτιστα η παρουσίαση του γεγονότος Χριστός και η πρόσκληση για

βιωματική μετοχή στο πρόσωπο του Χριστού. Δεοντολογικά λοιπόν, εκεί κυριαρχεί ο λόγος, εδώ κυριαρχεί μετοχή και μεταστοιχείωση.

Τώρα, η αιτία, ένεκα της οποίας εκεί κυριαρχεί η ερμηνευτική και εδώ η θεολογία, γίνεται σαφής. Όταν έχουμε λόγο, τον ερμηνεύουμε, αφού είναι κάτι το διατυπωμένο, χρησιμοποιώντας κάθε είδους μέσο και μέθοδο. Στο λόγο του παρελθόντος αρμόζει ερμηνεία και η σύγχρονη δυτική, και δη προτεσταντική, σκέψη είναι, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις της, κυρίως ερμηνευτική. Σχετικά, δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι εκεί το κέντρο του ενδιαφέροντος αποβαίνει ο λόγος-μήνυμα και όχι η θεία Ευχαριστία, το μυστήριο του Χριστού και της Εκκλησίας. Στην Εκκλησία όμως, όπου έχουμε, φυσικά, λόγο, αλλά για να δείχνει την κατάσταση μετοχής και μεταστοιχείωσης, προηγείται άλλη διαδικασία και ακολουθεί η ερμηνεία. Εδώ προηγείται αναγκαστικά η θεολογία, διότι στην ύψιστη στιγμή της θεολογίας γίνεται λόγος για την κατάσταση μετοχής και μεταστοιχείωσης. Η κατάσταση αυτή αποτελεί διαρκές γίγνεσθαι, δεν έχει τέλος, δεν περικλείεται σε φράσεις και διατυπώσεις, αυτές μόνο την επισημαίνουν.

Προπαντός, για την κατάσταση της θεώσεως, που περνάει τα γνωστικά όρια του ανθρώπου, μπορεί να μιλήσει μόνο αυτός που βίωσε την κατάσταση αυτή. Κι επειδή αυτό που βίωσε ο πιστός είναι η αλήθεια, ο λόγος του για την αλήθεια είναι θεολογία και όχι απλώς ερμηνεία υπάρχοντος λόγου.

Στην εποχή μας γίνεται λόγος πολύς για γλωσσικές αλλαγές στα λειτουργικά κείμενα της Εκκλησίας, περισσότερο συμβατές προς το νεοελληνικό γλωσσικό ιδίωμα και αίσθημα.

Η Εκκλησία ήταν πάντοτε ανοιχτή σε αλλαγές που βοηθούσαν την προσέγγιση της θείας αλήθειας. Όμως ήταν κι εξαιρετικά προσεκτική. Η παρούσα επανένδοση του, κλασικού πλέον, έργου του ιαθρηγητή Στυλιανού Γ. Παπαδόπουλου στοχεύει ακριβώς στην επισήμανση ουσιωδών παραμέτρων του ζητήματος, ώστε η οποιαδήποτε γλωσσική επέμβαση (που ως πρόβλημα υφίστατο και θα υφίσταται στη μακροβία ελληνική γλώσσα) να γίνει νηφάλια, με σεβασμό στη μακροχρόνια εκκλησιαστική παράδοση, με προοπτική τη βοήθεια των πιστών και με τη βεβαιότητα, όπως υπογραμμίζει ο συγγραφέας, ότι:

* της θεολογίας, δηλαδή της εκφράσεως ή δηλώσεως της αλήθειας, προηγείται η εμπειρία της αλήθειας·

* η γλώσσα έχει ρόλο δηλωτικό και σημειωτικό, δεν έχει αναλογία προς το είναι της αλήθειας·

* τα φιλοσοφικά σχήματα μερικής ή ολικής ταυτίσεως του σημαίνοντος και σημαινομένου δεν έχουν εφαρμογή στη θεολογία, εφόσον δεν υπάρχει αναλογία μεταξύ αλήθειας και γλώσσας, εφόσον τα δύο μεγέθη είναι διαφορετικής τάξεως, δηλαδή άκτιστη η αλήθεια και κτιστή η γλώσσα·

* η επιλογή της γλώσσας και των λέξεων στη θεολογία (στην έκφραση-δήλωση της αλήθειας) είναι αποκλειστική ευθύνη του ανθρώπου·

* οι λέξεις, με τις οποίες κήρυξαν ο Κύριος, οι Απόστολοι, οι Πατέρες της Εκκλησίας και οι σύγχρονοι κήρυκες, δεν οδηγούν στην πίστη, στην αλήθεια, παρά μόνο αν ο ακούων αυτές φωτιστεί από το Άγιο Πνεύμα και τις υιοθετήσει.

Εκδόσεις **Ouranos**

ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.ouranosbooks.gr • e-mail: info@ouranosbooks.gr

ISBN 978-960-559-006-2

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 15522